

OPŠTI KOMENTAR BR. 25 (2021)

Ujedinjene nacije, Komitet za prava deteta: CRC/C/GC/25, 2. mart 2021.

Prava deteta u vezi sa digitalnim okruženjem

I. Uvod

1. Deca koja su konsultovana za ovaj opšti komentar izjavila su da su digitalne tehnologije vitalne za njihov sadašnji život i budućnost: „Pomoću digitalne tehnologije možemo dobiti informacije iz celog sveta“; „[Digitalna tehnologija] me je upoznala sa glavnim aspektima toga kako sebe identifikujem“; „Kad ste tužni, internet vam može pomoći[da] vidite nešto što vam donosi radost“.¹
2. Digitalno okruženje se neprestano razvija i širi, obuhvatajući informacione i komunikacione tehnologije, uključujući digitalne mreže, sadržaj, usluge i aplikacije, povezane uređaje i okruženja, virtuelnu i proširenu stvarnost, veštačku inteligenciju, robotiku, automatizovane sisteme, algoritme i analitiku podataka, biometriju i tehnologiju implantata.²
3. Digitalno okruženje postaje sve važnije u većini aspekata života deteta, uključujući i u vremenima krize, jer se društvene funkcije, uključujući obrazovanje, vladine usluge i trgovinu, sve više oslanjaju na digitalne tehnologije. Ono pruža nove mogućnosti za ostvarivanje prava deteta, ali takođe predstavlja i rizik od njihovog kršenja ili zloupotrebe. Tokom konsultacija, deca su izrazila mišljenje da digitalno okruženje treba da podržava, promoviše i štiti sigurnost i njihovo bezbedno i pravično učešće : „Želeli bismo da nam vlada, tehnološke kompanije i nastavnici pomažu [u] upravljanju nepouzdanim informacijama na mreži.“; „Želela bih da razjasnim šta se zaista događa sa mojim podacima... Zašto ih prikupljati? Kako se prikupljaju?“; „Zabrinuta sam zbog deljenja mojih podataka“.³
4. Prava svakog deteta moraju se poštovati, štititi i ostvarivati u digitalnom okruženju. Inovacije u digitalnim tehnologijama utiču na život dece i njihova prava na načine koji su raznoliki i međusobno zavisni, čak i tamo gde deca sama ne pristupaju

¹“Ourrights in a digitalworld”, sumarni izveštaj o konsultovanju dece za ovaj opšti komentar, s. 14 i 22. Dostupno na <https://5rightsfoundation.com/uploads/Our%20Rights%20in%20a%20Digital%20World.pdf>. Sva pozivanja na stavove dece odnose se na ovaj izveštaj.

²Glosar terminologije dostupan je na web stranici Komiteta: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCRC%2fINF%2f9314&Lang=en

³“Ourrights in a digitalworld”, s. 14, 16, 22 i 25.

internetu. Smislen pristup digitalnim tehnologijama može deci pomoći da ostvare čitav niz svojih građanskih, političkih, kulturnih, ekonomskih i socijalnih prava. Međutim, ako se ne dostigne digitalna inkluzija, postojeće nejednakosti će se verovatno povećati, a mogu se pojaviti i nove.

5. Ovaj opšti komentar temelji se na iskustvu Komiteta u pregledanju izveštaja država ugovornica, danu opšte rasprave o digitalnim medijima i pravima deteta, pravnoj praksi tela zaduženih za ljudska prava, preporukama Saveta za ljudska prava i posebnim procedurama Saveta, dve runde konsultacija sa državama, stručnjacima i drugim zainteresovanim stranama o konceptu i unapređenom nacrtu, kao i međunarodnim konsultacijama sa 709 deteta koja žive u najrazličitijim okolnostima u 28 zemalja, u nekoliko regiona.

6. Ovaj opšti komentar treba čitati zajedno sa drugim relevantnim opštim komentarima Komiteta i njegovim smernicama u vezi sa sprovođenjem Opcionog protokola uz Konvenciju o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji.

II. Cilj

7. U ovom opštem komentaru, Komitet objašnjava kako Države ugovornice treba da primene Konvenciju u odnosu na digitalno okruženje i daje smernice o relevantnim zakonodavnim, političkim i drugim merama, kako bi obezbedile potpuno poštovanje svojih obaveza prema Konvenciji i opcionim protokolima uz nju u svetlu mogućnosti, rizika i izazova

u promovisanju, poštovanju, zaštiti i ostvarivanju svih prava deteta u digitalnom okruženju.

III. Opšti principi

8. Sledeća četiri principa pružaju okvir u kome treba posmatrati sprovođenje svih ostalih prava iz Konvencije. Oni bi trebalo da posluže kao vodilja za određivanje mera potrebnih za garantovanje ostvarivanja prava deteta u odnosu na digitalno okruženje.

A. Nediskriminacija

9. Pravo na nediskriminaciju zahteva da države članice osiguraju da sva deca imaju jednak i efikasan pristup digitalnom okruženju na njima smislen način.⁴ Države ugovornice treba da preduzmu sve mere neophodne za prevazilaženje digitalne isključenosti. To obuhvata pružanje besplatnog i bezbednog pristupa deci na namenskim javnim lokacijama i ulaganje u politike i programe koji podržavaju pristup svakom detetu i osmišljenu upotrebu digitalnih tehnologija u obrazovnim okruženjima, zajednicama i domovima.

10. Deca mogu biti diskriminisana isključivanjem iz upotrebe digitalnih tehnologija i usluga ili izlaganjem komunikacijama punim mržnje ili nepravednim tretmanom upotrebom tih tehnologija. Drugi oblici diskriminacije mogu nastati kada se automatizovani procesi koji rezultiraju filtriranjem informacija, profilisanjem ili donošenjem odluka zasnivaju na pristrasnim, nepotpunim ili nepravilno pribavljenim podacima o detetu.

11. Komitet poziva države ugovornice da preduzmu proaktivne mere za sprečavanje diskriminacije na osnovu pola, invaliditeta, socijalno-ekonomskog stanja, etničkog ili nacionalnog porekla, jezika ili bilo kom drugom osnovu, kao i diskriminacije dece koja pripadaju manjinama ili domorodačkim narodima, dece tražilaca azila, izbeglica i

⁴Opšti komentarbr. 9 (2006), para. 37–38.

migranata, lezbejki, homoseksualaca, biseksualne, transrodne i interseksualne dece, dece koja su žrtve i su preživjele trgovinu ljudima ili seksualnu eksploataciju, dece u alternativnoj nezi, dece lišene slobode i dece u drugim ranjivim situacijama. Potrebne su i posebne mere za otklanjanje rodno zasnovanog digitalnog jaza kada su u pitanju devojčice, kao i za osiguravanje da se posebna pažnja posveti pristupu, digitalnoj pismenosti, privatnosti i bezbednosti na mreži.

B. Najbolji interesi deteta

12. Najbolji interes deteta je dinamičan koncept koji zahteva procenu koja odgovara konkretnom kontekstu.⁵ Digitalno okruženje prvobitno nije bilo dizajnirano za decu, ali igra značajnu ulogu u dečjim životima. Države ugovornice treba da osiguraju da je u svim akcijama u vezi sa obezbeđivanjem, uređivanjem, dizajniranjem, upravljanjem i upotrebom digitalnog okruženja najbolji interes svakog deteta od prvenstvenog značaja.

13. Države ugovornice treba da uključe nacionalna i lokalna tela koja nadgledaju ispunjavanje prava dece u takve aktivnosti. Razmatrajući najbolje interese deteta, trebalo bi da uzmu u obzir sva dečja prava, uključujući njihova prava da traže, primaju i prenose informacije, da budu zaštićena od povređivanja, kao i da njihovi stavovi dobiju odgovarajuću težinu, odnosno da obezbede transparentnost u proceni najboljih interesa deteta i kriterijuma koji su primenjeni.

C. Pravo na život, opstanak i razvoj

14. Mogućnosti koje pruža digitalno okruženje igraju sve presudniju ulogu u razvoju dece i mogu biti od vitalnog značaja za život i opstanak dece, posebno u kriznim situacijama. Države ugovornice treba da preduzmu sve odgovarajuće mere da zaštite decu od rizika po njihovo pravo na život, opstanak i razvoj. Rizici koji se odnose na sadržaj, kontakt, ponašanje i dogovore uključuju, između ostalog, nasilni i seksualni sadržaj, sajber nasilje i uznemiravanje, kockanje, eksploataciju i zloupotrebu, uključujući seksualno eksploataciju i zloupotrebu, kao i promovisanje ili podsticanje na samoubistvo ili aktivnosti opasne po život, uključujući aktivnosti kriminalaca ili naoružanih grupa označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke. Države ugovornice treba da identifikuju i reše nove rizike sa kojima se deca suočavaju u različitim kontekstima, između ostalog i tako što će saslušati njihove stavove o prirodi određenih rizika sa kojima se suočavaju.

15. Upotreba digitalnih uređaja ne bi smela biti štetna, niti sme biti zamena za lične interakcije između dece ili između dece i roditelja ili staralaca. Države ugovornice treba da obrate posebnu pažnju na efekte tehnologije u najranijim godinama života, kada je plastičnost mozga maksimalna, a socijalno okruženje, posebno odnosi sa roditeljima i staraocima, presudni za oblikovanje kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja dece. U ranim godinama mogu biti potrebne mere predostrožnosti, u zavisnosti od dizajna, namene i upotrebe tehnologija. Obuku i savete o pravilnoj upotrebi digitalnih uređaja treba pružiti roditeljima, staraocima, vaspitačima i drugim relevantnim akterima, uzimajući u obzir istraživanja o efektima digitalnih tehnologija na razvoj dece, posebno tokom kritičnih perioda ubrzanog neurološkog razvoja tokom⁶ ranog detinjstva i adolescencije.

⁵Opšti komentar br. 14 (2013), para. 1.

⁶Opšti komentar br. 24 (2019), para. 22; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 9–11.

D. Poštovanje mišljenja deteta

16. Deca su izjavila da im digitalno okruženje pruža ključne mogućnosti da se njihovi glasovi čuju u pitanjima koje ih se tiču.⁷ Upotreba digitalnih tehnologija može pomoći u ostvarivanju učešća dece na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.⁸ Države ugovornice treba da podižu svest o digitalnim sredstvima i obezbede pristup tim sredstvima kako bi deca mogla da izraze svoje stavove, kao i da ponude obuku i podršku deci da učestvuju ravnopravno sa odraslima, po potrebianonimno, tako da mogu biti efikasni zagovornici njihovih prava, pojedinačno i kao grupa.

17. Kada razvijaju zakonodavstvo, politike, programe, usluge i obuku o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem, Države ugovornice treba da uključe svu decu, saslušaju njihove potrebe i daju odgovarajuću težinu njihovim stavovima. One bi trebalo da osiguraju da pružaoci digitalnih usluga aktivno sarađuju sa decom, primenjujućiodgovarajuće mere zaštite, i da njihove stavove uzmu u obzir prilikom razvoja proizvoda i usluga.

18. Države ugovornice se podstiču da koriste digitalno okruženje za konsultacije sa decom o relevantnim zakonodavnim, administrativnim i drugim merama i da obezbede da se njihovi stavovi ozbiljno razmotre i da učešće dece ne rezultira neprimerenim nadgledanjem ili prikupljanjem podataka koji krše njihovo pravo na privatnost, slobodu misli i stavova. One bi trebalo da osiguraju da konsultativni procesi obuhvate decu koja nemaju pristup tehnologiji ili veštine da je koriste.

IV. Razvojni kapaciteti

19. Države ugovornice treba da poštuju razvojne mogućnosti deteta kao principa koji omogućava proces njihovog postepenog sticanja kompetencija, razumevanja i delovanja.⁹ Taj proces je posebno značajan u digitalnom okruženju, gde se deca mogu više angažovati nezavisno od nadzora roditelja i staraoca. Rizici i mogućnosti povezani sa dečijim angažovanjem u digitalnom okruženju menjaju se u zavisnosti od njihove starosti i stepena razvoja. Države ugovornice bi trebalo da se rukovode tim zaključcima kad god osmišljavaju mere za zaštitu dece u digitalnom okruženju ili im olakšavaju pristup. Dizajn mera prilagođenih uzrastu treba da se zasniva na najboljim i najsavremenijim dostupnim istraživanjima iz različitih disciplina.

20. Države ugovornice treba da uzmu u obzir promenljivi položaj dece i njihovog delovanja u savremenom svetu, kompetenciju i razumevanje dece, koja nejednako razvijaju svoje veštine i aktivnosti, kao i raznoliku prirodu rizika. Ta razmatranja moraju biti u ravnoteži sa značajem ostvarivanja njihovih prava u podsticajnim okruženjima i opsegom pojedinačnih iskustava i okolnosti.¹⁰ Države ugovornice treba da osiguraju da pružaoci digitalnih usluga nude usluge koje odgovaraju kapacitetima dece, koji se razvijaju.

21. U skladu sa dužnošću država da pružaju odgovarajuću pomoć roditeljima i staraocima u izvršavanju njihovih obaveza u podizanju dece, države ugovornice treba da podižu svest roditelja i staraca o potrebi poštovanja dečje autonomije, kapaciteta i privatnosti, koje se razvijaju. One bi trebalo da podrže roditelje i staraoce u sticanju digitalne pismenosti, kao i svesti o rizicima po decu, kako bi im omogućili da pomognu

⁷Ourrights in a digitalworld”, s. 17.

⁸Opšti komentar br. 14 (2013), para. 89–91.

⁹Opšti komentar br. 7 (2005), para. 17; i Opšti komentar br. 20 (2016), para. 18 i 20.

¹⁰Opšti komentar br. 20 (2016), para. 20.

deci u ostvarivanju njihovih pravau vezi sa digitalnim okruženjem, uključujući pravo na zaštitu.

V. Opšte mere primene država ugovornica

22. Prilike za ostvarivanje prava deteta i njihovu zaštitu u digitalnom okruženju zahtevaju širok spektar zakonodavnih, administrativnih i drugih mera, uključujući mere predostrožnosti.

A. Zakonodavstvo

23. Države ugovornice trebalo bi da pregledaju, usvoje i ažuriraju nacionalno zakonodavstvo u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima, kako bi se osiguralo da je digitalno okruženje kompatibilno sa pravima utvrđenim u Konvenciji i njenim opcionim protokolima. Zakonodavstvo treba da ostane relevantno u kontekstu tehnološkog napretka i novih praksi. Države ugovornice bi trebalo da uvedu obavezu upotrebe procene uticaja na prava deteta radi ugrađivanja ovih prava u zakonodavstvo, budžetska izdvajanja i druge administrativne odluke koje se odnose na digitalno okruženje, kao i da promovišu njihovu upotrebu među javnim telima i privrednim subjektima koji posluju u digitalnom okruženju.¹¹

B. Sveobuhvatna politika i strategija

24. Države ugovornice treba da osiguraju da se nacionalne politike koje se odnose na prava deteta posebno bave digitalnim okruženjem i da shodno tome primenjuju propise, industrijske kodekse, standarde dizajna i akcione planove, što sve treba redovno ocenjivati i ažurirati. Takve nacionalne politike treba da imaju za cilj pružanje deci mogućnosti da imaju koristi od angažovanja u digitalnom okruženju i obezbeđivanje njihovog sigurnog pristupa ovom okruženju.

25. Zaštita dece na mreži treba da bude integrisana u nacionalne politike zaštite dece. Države ugovornice treba da primene mere koje štite decu od rizika, uključujući sajber-napade, kao i seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje dece omogućene digitalnim tehnologijama i izvršene na mreži, da obezbede istragu takvih zločina, kao i obeštećenje i podršku deci koja su žrtve. Takođe bi trebalo da se pozabave potrebama dece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, uključujući pružanje informacija prilagođenih deci koje se, kada je to potrebno, prevode na relevantne jezike manjina.

26. Države ugovornice treba da obezbede funkcionisanje efikasnih mehanizama zaštite dece na mreži, kao i politike zaštite, istovremeno poštujući i druga prava deteta, u svim sredinama u kojima deca imaju pristup digitalnom okruženju, koje uključuje dom, obrazovne ustanove, sajber-kafe, omladinske centre, biblioteke, kao i zdravstvene ustanove i okruženja alternativne nege.

C. Koordinacija

27. Da bi obuhvatile unakrsne posledice digitalnog okruženja po dečja prava, države ugovornice treba da identifikuju vladino telo koje je zaduženo da koordinira politike, smernice i programe koji se odnose na prava deteta, između centralnih vladinih

¹¹Opšti komentar br.5 (2003), para. 45; Opšti komentar br. 14 (2013), para. 99; i Opšti komentar br. 16 (2013), para. 78–81

odeljenja i različitih nivoa vlasti.¹² Takav nacionalni mehanizam za koordinaciju treba da se poveže sa školama i sektorom informacionih i komunikacionih tehnologija i da sarađuje sa preduzećima, civilnim društvom, akademskom zajednicom i organizacijama, radi ostvarivanja dečjih prava u odnosu na digitalno okruženje na među-sektorskom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.¹³ Prema potrebi, trebalo bi da se oslanja na tehnološku i drugu relevantnu ekspertizu unutar i izvan vlade i da bude nezavisno ocenjivano kada je u pitanju njegova efikasnostu ispunjavanju njegovih obaveza.

D. Alokacija resursa

28. Države ugovornice treba da mobilišu, alociraju i koriste javne resurse za sprovođenje zakonodavstva, politika i programa za potpuno ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju, za poboljšanje digitalne inkluzije koja je potrebna za rešavanje sve većeg uticaja digitalnog okruženja na život dece, kao i za promociju ravnopravnosti pristupa, odnosno finansijsku pristupačnost usluga i povezivanja.¹⁴

29. Tamo gde resursi doprinose iz poslovnog sektora ili se dobijaju putem međunarodne saradnje, države ugovornice treba da obezbede da treće strane ne ometaju i ne utiču negativno na sopstveni mandat, mobilizaciju prihoda, budžetska izdvajanja i rashode.¹⁵

E. Prikupljanje podataka i istraživanje

30. Redovno ažurirani podaci i istraživanja su presudni za razumevanje implikacija digitalnog okruženja za život dece, procenu njegovog uticaja na njihova prava i procenu efikasnosti državnih intervencija. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju prikupljanje čvrstih, sveobuhvatnih podataka, za koje su obezbeđeni odgovarajući resursi, koji su razvrstani prema starosti, polu, invaliditetu, geografskom položaju, etničkom i nacionalnom poreklu i socijalno-ekonomskom stanju. Takvi podaci i istraživanja, uključujući istraživanja koja uključuju decu i sprovode ih deca, treba da posluže kao osnovaza zakonodavstvo, politiku i praksu i treba da budu dostupni u javnom domenu.¹⁶ Prikupljanje podataka i istraživanje u vezi sa digitalnim životom dece mora poštovati njihovu privatnost i ispunjavati najviše etičke standarde.

F. Nezavisninadzor

31. Države ugovornice treba da osiguraju da mandati nacionalnih institucija za ljudska prava i drugih odgovarajućih nezavisnih institucija pokrivaju prava deteta u digitalnom okruženju i da su u mogućnosti da primaju, istražuju i postupaju po žalbama dece i njihovih predstavnika.¹⁷ Tamo gde postoje nezavisna nadzorna tela koja nadgledaju aktivnosti u vezi sa digitalnim okruženjem, nacionalne institucije za ljudska prava treba da blisko sarađuju sa takvim telima na efikasnom izvršavanju svog mandata u pogledu dečjih prava.

¹²Opšti komentar br.5 (2003), para. 37.

¹³Isto, para. 27 i 39.

¹⁴Opšti komentar br. 19 (2016), para. 21.

¹⁵Isto, para. 27 (b).

¹⁶Opšti komentar br. 5 (2003), para. 48 i 50.

¹⁷Opšti komentar br. 2 (2002), para. 2 i 7.

G. Širenje informacija, podizanje svesti i obuka

32. Države ugovornice trebalo bi da šire informacije i vode kampanje za podizanje svesti o pravima deteta u digitalnom okruženju, posebno se fokusirajući na one čije akcije imaju direktan ili indirektan uticaj na decu. Trebalo bi da obezbede obrazovne programe za decu, roditelje i staraoce, širu javnost i kreatore politika, kako bi oni unapredili svoje znanje o dečijim pravima u vezi sa mogućnostima i rizicima povezanim sa digitalnim proizvodima i uslugama. Takvi programi treba da uključuju informacije o tome kako deca mogu imati koristi od digitalnih proizvoda i usluga i razviti svoju digitalnu pismenost i veštine, kako zaštititi dečju privatnost i sprečiti viktimizaciju, kao i kako prepoznati dete koje je žrtva povređivanja počinjenog na mreži ili van nje, i na odgovarajući način reagovati. Takvi programi treba da budu se zasnivaju na istraživanjima i konsultacijama sa decom, roditeljima i staraocima.

33. Stručnjaci koji rade za decu i sa decom, kao i stručnjaci u poslovnom sektoru, uključujući tehnološku industriju, trebalo bi da prođu obuku koja uključuje kako digitalno okruženje utiče na prava deteta u različitim kontekstima, načine na koje deca ostvaruju svoja prava u digitalnom okruženju i kako pristupaju i koriste tehnologije. Takođe bi trebalo da prođu obuku o primeni međunarodnih standarda ljudskih prava na digitalno okruženje. Države ugovornice treba da osiguraju da se profesionalcima koji rade na svim nivoima obrazovanja, pre i tokom službe, obezbedi obuka koja se odnosi na digitalno okruženje, kako bi se podržao razvoj njihovog znanja, veština i prakse.

H. Saradnja sa civilnim društvom

34. Države ugovornice treba u razvoj, primenu, praćenje i ocenu zakona, politika, planova i programa koji se odnose na prava detetasistematski da uključuju civilno društvo, što obuhvatai grupe koje vode deca, kao i nevladine organizacije koje rade na polju dečijih prava i one koji se bave digitalnim okruženjem. Takođe bi trebalo da osiguraju da organizacije civilnog društva mogu da sprovedu svoje aktivnosti koje se odnose na promociju i zaštitu dečjih prava u odnosu na digitalno okruženje.¹⁸

I. Prava deteta i poslovni sektor

35. Poslovni sektor, uključujući neprofitne organizacije, direktno i indirektno utiče na prava deteta u pružanju usluga i proizvoda koji se odnose na digitalno okruženje. Preduzeća treba da poštuju prava deteta i spreče i isprave zloupotrebu njihovih prava u vezi sa digitalnim okruženjem. Države ugovornice imaju obavezu da osiguraju da preduzeća ispunjavaju te obaveze.¹⁹

36. Države ugovornice treba da preduzmu mere, uključujući kroz razvoj, praćenje, primenu i ocenu zakona, propisa i politika, kako bi osigurale da preduzeća poštuju svoje obaveze da spreče da se njihove mreže ili mrežne usluge koriste na načine koji uzrokuju ili doprinose kršenjima ili zloupotrebi dečjih prava, uključujući njihova prava na privatnost i zaštitu, kao i da obezbede deci, roditeljima i staraocima brzo i efikasno obeštećenje. Takođe bi trebalo da podstaknu preduzeća da pružaju javne informacije i dostupne i pravovremene savete za podršku bezbednim i korisnim digitalnim aktivnostima dece.

37. Države ugovornice su dužne da zaštite decu od kršenja njihovih prava od strane privrednih subjekata, uključujući pravo na zaštitu od svih oblika nasilja u digitalnom

¹⁸Isto, para. 7.

¹⁹Opšti komentar br. 16 (2013), para. 28, 42 i 82.

okruženju. Iako preduzeća možda nisu direktno umešana u vršenje štetnih dela, ona mogu prouzrokovati ili doprineti kršenju prava dece na slobodu od nasilja, uključujući kroz dizajn i način funkcionisanja digitalnih usluga. Države ugovornice treba da uspostave, nadgledaju i sprovode zakone i propise usmerene na sprečavanje kršenja prava na zaštitu od nasilja, kao i one čiji je cilj istraga, presuđivanje i ispravljanje kršenja prava u slučaju da se ona pojave u odnosu na digitalno okruženje.²⁰

38. Države ugovornice treba da zahtevaju od poslovnog sektora da preduzme dužnu pažnju u pogledu prava deteta, posebno da izvrši procenu uticaja na prava deteta i obelodani ih javnosti, s posebnim osvrtom na raznorodne i, povremeno, ozbiljne uticaje digitalnog okruženja na decu.²¹ One treba da preduzmu odgovarajuće korake da spreče, nadgledaju, istražuju i kažnjavaju kršenja prava deteta od strane preduzeća.

39. Pored razvijanja zakonodavstva i politika, države ugovornice trebalo bi da zahtevaju od svih preduzeća koja utiču na prava deteta u vezi sa digitalnim okruženjem da primene regulatorne okvire, industrijske kodekse i uslove usluga koji poštuju najviše standarde etičnosti, privatnosti i bezbednosti vezano za dizajn, inženjering, razvoj, rad, distribuciju i marketing njihovih proizvoda i usluga. To uključuje preduzeća koja za ciljnu grupu ili kao krajnje korisnike imaju decu, ili na drugi način utiču na decu. Od takvih preduzeća treba da zahtevaju da se pridržavaju visokih standarda transparentnosti i odgovornosti i podstiču ih da preduzimaju mere za inovacije u najboljem interesu deteta. One takođe treba da zahtevaju da preduzeća pružaju objašnjenja o uslovima pružanja svojih usluga deci, koja su prilagođenih njihovom starosnom dobu, odnosno roditeljima i staraocima vrlo male dece.

J. Komercijalno oglašavanje i marketing

40. Digitalno okruženje obuhvata preduzeća koja se finansijski oslanjaju na obradu ličnih podataka radi ciljnih sadržaja koji donose prihod ili koji se plaćaju, a takvi procesi namerno i nenamerno utiču na digitalna iskustva dece. Mnogi od tih procesa uključuju veći broj komercijalnih partnera, čime se stvara lanac komercijalnih aktivnosti i obrade ličnih podataka koji mogu dovesti do kršenja ili zloupotrebe dečjih prava, što uključuje karakteristike dizajna oglašavanja koje • usmeravaju ponašanje detetaka ekstremnijim sadržajima, automatizovana obaveštenja koja mogu prekinuti spavanje ili upotrebu ličnih podataka deteta ili njegove lokacije u cilju potencijalno štetnih komercijalnih sadržaja.

41. Države ugovornice treba da najbolji interesi deteta treba da budu od prvenstvenog značaja pri regulisanju oglašavanja i marketinga namenjenog deci i dostupnog deci. Sponzorstvo, plasman proizvoda i svi drugi oblici komercijalno vođenog sadržaja treba jasno razlikovati od svih ostalih sadržaja i oni ne bi trebalo da ponavljaju rodne ili rasne stereotipe.

42. Države ugovornice trebalo bi zakonom da zabrane profilisanje ili ciljanje dece bilo kog uzrasta u komercijalne svrhe na osnovu digitalnog zapisa njihovih stvarnih ili izvedenih karakteristika, uključujući grupne ili kolektivne podatke, profilisanjem na osnovu povezanosti ili afiniteta. Praksama koje se oslanjaju na neuromarketing, emocionalnu analitiku, dubinsko oglašavanje i oglašavanje u okruženjima virtuelne i proširene stvarnosti za promociju proizvoda, aplikacija i usluga takođe treba zabraniti direktno ili indirektno angažovanje sa decom.

²⁰Isto, para. 60.

²¹Isto, para. 50 i 62-65.

K. Pristup pravdi i obeštećenju

43. Deca se iz različitih razloga suočavaju sa posebnim izazovima u pristupu pravdi koji se odnose na digitalno okruženje. Takvi izazovi, između ostalog, nastaju zbog nedostatka zakona kojim se sankcionišu kršenja prava deteta posebno u vezi sa digitalnim okruženjem, poteškoća u pribavljanju dokaza ili identifikovanju počinitelaca ili zato što deca i njihovi roditelji ili staraoci nemaju znanja o svojim pravima ili o onome što predstavlja kršenje ili zloupotreba njihovih prava u digitalnom okruženju. Dodatni izazovi mogu se pojaviti ako se od dece zahteva da otkriju osetljive ili privatne aktivnosti na mreži ili zbog straha od odmazde vršnjaka ili socijalne isključenosti.

44. Države ugovornice treba da osiguraju da su odgovarajući i efikasni sudski i vansudski mehanizmi za kršenje dečjih prava koji se odnose na digitalno okruženje široko poznati i lako dostupni svoj deci i njihovim predstavnicima. Mehanizmi za žalbe i prijavljivanje treba da budu besplatni, sigurni, poverljivi, odzivni, prilagođeni deci i raspoloživi u pristupačnim formatima. Države ugovornice takođe treba da obezbede mogućnost kolektivne žalbe, uključujući kolektivne tužbe i parnice od javnog interesa, kao i pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć, uključujući specijalizovane usluge, za decu čija su prava povređena u digitalnom okruženju ili putem njega.

45. Države ugovornice treba da uspostave, koordinišu i redovno nadgledaju i procenjuju okvire za prijavljivanje takvih slučajeva i pružanje efikasne podrške deci koja su žrtve.²²Ovi okviri bi trebalo da uključuju mere za identifikaciju, terapiju i dalju negu i socijalnu reintegraciju dece koja su žrtve. Obuka o identifikaciji dece koja su žrtve treba da bude uključena u mehanizme prijavljivanja, uključujući i pružaoce digitalnih usluga. Mere u takvom okviru treba da budu međuresorne i prilagođene deci, kako bi se sprečila reviktimizacija i sekundarna viktimizacija deteta u kontekstu istražnih i sudskih procesa. To može zahtevati specijalizovanu zaštitu poverljivosti i ispravljanje štete povezane sa digitalnim okruženjem.

46. Odgovarajuća odšteta uključuje povraćaj, obeštećenje i pružanje satisfakcije i može zahtevati izvinjenje, ispravku, uklanjanje nezakonitog sadržaja, pristup uslugama psihološkog oporavka ili druge mere.²³ U vezi sa kršenjima u digitalnom okruženju, korektivni mehanizmi treba da uzmu u obzir ranjivost dece i potrebu da budu brzi da bi zaustavili tekuću i buduću štetu. Države ugovornice treba da garantuju da ne dolazi do ponavljanja prestupa, uključujući i reformu relevantnih zakona i politika i njihovu efikasnu primenu.

47. Digitalne tehnologije unose dodatnu složenost u istrage i krivično gonjenje zločina protiv dece, koji mogu prelaziti državne granice. Države ugovornice treba da se pozabave načinima na koje upotreba digitalnih tehnologija može olakšati ili ometati istragu i krivično gonjenje zločina protiv dece i preduzeti sve raspoložive preventivne mere, mere izvršenja i obeštećenja, što uključuje saradnju sa međunarodnim partnerima. One treba da pruže specijalizovanu obuku za službenike koji sprovode zakone, tužioce i sudije u vezi sa kršenjem prava deteta posebno povezanim sa digitalnim okruženjem, što uključuje i međunarodnu saradnju.

48. Deca se mogu suočiti sa posebnim poteškoćama u dobijanju obeštećenja kada su preduzeća zloupotrebila njihova prava u digitalnom okruženju, posebno u kontekstu svog globalnog poslovanja.²⁴ Države ugovornice trebalo bi da razmotre mere za poštovanje, zaštitu i ispunjavanje dečjih prava u kontekstu eksteritorijalnih aktivnosti i operacija preduzeća, pod uslovom da postoji razumna veza između države i dotičnog

²²Opšti komentar br. 21 (2017), para. 22. Videti i rezoluciju 60/147 Generalne skupštine, aneks.

²³Opšti komentar br. 5 (2003), para. 24.

²⁴Opšti komentar br. 16 (2013), para. 66–67.

ponašanja. One treba da obezbede da preduzeća pružaju efikasne mehanizme za podnošenje žalbi; takvi mehanizmi, međutim, ne bi trebalo da sprečavaju decu da pristupe mehanizmima zaštite koje obezbeđuje država. Takođe bi trebalo da osiguraju da agencije sa nadzornim ovlašćenjima relevantnim za prava deteta, poput onih koje se odnose na zdravlje i bezbednost, zaštitu podataka i prava potrošača, obrazovanje i oglašavanje i marketing, istražuju žalbe i pružaju odgovarajuće mere zaštite za kršenje ili zloupotrebu prava deteta u digitalnom okruženju.²⁵

49. Države ugovornice treba da pruže deci informacije prilagođene deci i njihovom uzrastu, jezikom prilagođenim deci, o njihovim pravima i o mehanizmima za prijavljivanje i žalbe, kao i o uslugama i korektivnim merama koje su im na raspolaganju u slučajevima kada su njihova prava u vezi sa digitalnim okruženjem povređena ili zloupotrebljena. Takve informacije takođe treba pružiti roditeljima, staraocima i profesionalcima koji rade sa i za decu.

VI. Građanska prava i slobode

A. Pristup informacijama

50. Digitalno okruženje pruža jedinstvenu priliku deci da ostvare pravo na pristup informacijama. U tom pogledu, informacioni i komunikacioni mediji, uključujući digitalni i mrežni sadržaj, obavljaju važnu funkciju.²⁶ Države ugovornice treba da obezbede da deca imaju pristup informacijama u digitalnom okruženju i da je uživanje tog prava ograničeno samo kada je to predviđeno zakonom i neophodno u svrhe predviđene članom 13 Konvencije.

51. Države ugovornice treba da obezbede i podrže proizvodnju digitalnog sadržaja za decu koji odgovara njihovom uzrastu i koji ih osnažuje, u skladu sa razvojnim kapacitetima dece, kao i da obezbede deci pristup raznorodnim informacijama, uključujući informacije koje poseduju javne ustanove, o kulturi, sportu, umetnosti, zdravlju, građanskim i političkim pitanjima i pravima deteta.

52. Države ugovornice treba da podstiču proizvodnju i širenje takvog sadržaja u različitim formatima i iz više nacionalnih i međunarodnih izvora, uključujući novinske medije, emitere, muzeje, biblioteke i obrazovne, naučne i kulturne organizacije. One bi posebno trebalo da nastoje da poboljšaju pružanje raznolikog, pristupačnog i korisnog sadržaja za decu sa invaliditetom i decu koja pripadaju etničkim, jezičkim, autohtonim i drugim manjinskim grupama. Sposobnost pristupa relevantnim informacijama na jezicima koje deca razumeju može imati značajan pozitivan uticaj na ravnopravnost.²⁷

53. Države ugovornice treba da osiguraju da su sva deca informisana o raznolikim i kvalitetnim informacijama na mreži i da ih mogu lako pronaći, uključujući sadržaje nezavisne od komercijalnih ili političkih interesa. Trebalo bi da obezbede da automatizovano pretraživanje i filtriranje informacija, uključujući sisteme preporuka, ne daju prioritet plaćenim sadržajima sa komercijalnom ili političkom motivacijom nad dečijim izborima ili po cenu prava deteta na informacije.

54. Digitalno okruženje može uključivati rodno stereotipne, diskriminatorne, rasističke, nasilne, pornografske i eksploatacione informacije, kao i lažne narative, dezinformacije, kao i informacije koje podstiču decu da se bave nezakonitim ili štetnim aktivnostima. Takve informacije mogu poticati iz više izvora, uključujući druge

²⁵Isto, para. 30 i 43.

²⁶Opšti komentar br. 7 (2005), para. 35; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 47.

²⁷Opšti komentar br. 17 (2013), para. 46; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 47–48.

korisnike, kreatore komercijalnog sadržaja, seksualne prestupnike ili oružane grupe označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke. Države ugovornice treba da zaštite decu od štetnog i nepouzdanog sadržaja i obezbede da relevantna preduzeća i drugi dobavljači digitalnog sadržaja razviju i primene smernice kojima će deci omogućiti bezbedan pristup raznovrsnim sadržajima, priznajući prava deteta na informacije i slobodu izražavanja, istovremeno ih štiteći od takvih štetnih materijala u skladu sa njihovim pravima i razvojnim kapacitetima.²⁸ Sva ograničenja u radu bilo kog internet, elektronskog ili drugog sistema za širenje informacija treba da budu u skladu sa članom 13 Konvencije.²⁹ Države ugovornice ne bi trebalo da namerno ometaju ili omogućavaju drugim akterima da ometaju snabdevanje električnom energijom, mobilne mreže ili internet veze u bilo kom geografskom području, bilo delimično ili u celini, što može imati za posledicu ometanje pristupa dece informacijama i komunikaciji.

55. Države ugovornice treba da podstaknu pružaoce digitalnih usluga koje deca koriste da primenjuju koncizno i razumljivo obeležavanje sadržaja, na primer o primerenosti za određeni uzrast ili verodostojnosti sadržaja. Takođe bi trebalo da podstiču obezbeđivanje dostupnih smernica, obuka, obrazovnih materijala i mehanizama izveštavanja, za decu, roditelje i staraoce, vaspitače i relevantne profesionalne grupe.³⁰ Sistemi dizajnirani prema uzrastu ili sadržaju tako da zaštite decu od sadržaja neprikladnog uzrasta treba da budu u skladu sa principom minimiziranja podataka.

56. Države ugovornice treba da osiguraju da se pružaoци digitalnih usluga pridržavaju relevantnih smernica, standarda i kodeksa³¹ i sprovode zakonita, neophodna i proporcionalna pravila moderiranja sadržaja. Kontrole sadržaja, školski sistemi za filtriranje i druge tehnologije orijentisane na bezbednost ne bi trebalo da se koriste za ograničavanje pristupa dece informacijama u digitalnom okruženju; treba ih koristiti samo za sprečavanje priliva materijala štetnog za decu. Moderiranje sadržaja i kontrole sadržaja treba da budu uravnoteženi sa pravom na zaštitu od kršenja drugih prava dece, posebno njihovih prava na slobodu izražavanja i privatnost.

57. Profesionalni kodeksi ponašanja koje postavljaju novinski mediji i druge relevantne organizacije treba da sadrže smernice o tome kako prijaviti digitalne rizike i mogućnosti koje se odnose na decu. Takva uputstva treba da rezultiraju izveštavanjem zasnovanim na dokazima koji ne otkrivaju identitet dece koja su žrtve i koja su preživela, odnosno izveštavanjem u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

B. Sloboda izražavanja

58. Pravo dece na slobodu izražavanja uključuje slobodu traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja svih vrsta, korišćenjem bilo kog medija po njihovom izboru. Deca su izjavila³² da im digitalno okruženje nudi značajan prostor za izražavanje njihovih ideja, mišljenja i političkih stavova. Za decu u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, tehnološki olakšana interakcija sa drugima koji dele njihova iskustva može im pomoći da se izraze.

59. Sva ograničenja prava deteta na slobodu izražavanja u digitalnom okruženju, poput filtera, uključujući mere bezbednosti, trebalo bi da budu zakonita, neophodna i proporcionalna. Obrazloženje takvih ograničenja trebalo bi da bude transparentno i da

²⁸Opšti komentar br. 16 (2013), para. 58; iOpšti komentar br. 7 (2005), para. 35.

²⁹Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 34 (2011), para. 43.

³⁰Opšti komentar br. 16 (2013), para. 19 i 59.

³¹Isto, para. 58 i 61.

³²“Our rights in a digital world”, s. 16.

se deci saopštava na jeziku prilagođenom uzrastu. Države ugovornice treba da pruže deci informacije i mogućnosti za obuku o tome kako efikasno ostvariti to pravo, posebno kako bezbedno kreirati i deliti digitalni sadržaj, uz poštovanje prava i dostojanstva drugih i ne kršeći zakone, poput zakona koji se odnosi na podsticanje mržnje i nasilja.

60. Kada deca izražavaju svoje političke ili druge stavove i identitete u digitalnom okruženju, mogu privući kritiku, neprijateljstvo, pretnje ili kaznu. Države ugovornice treba da zaštite decu od sajber agresije i pretnji, cenzure, nelegalnog pribavljanja podataka i digitalnog nadzora. Decu ne bi trebalo krivično goniti zbog izražavanja mišljenja u digitalnom okruženju, osim ako ne krše ograničenja predviđena krivičnim zakonodavstvom koja su kompatibilna sa članom 13 Konvencije.

61. S obzirom na postojanje komercijalnih i političkih motiva za promociju određenih pogleda na svet, države ugovornice treba da osiguraju da upotrebe automatizovanih procesa filtriranja informacija, profilisanja, marketinga i donošenja odluka ne zamenjuju, ne manipulišu ili ne ometaju sposobnost dece da formiraju i izraze svoje mišljenje u digitalnom okruženju.

C. Sloboda misli, savesti i veroispovesti

62. Države ugovornice treba da poštuju pravo deteta na slobodu misli, savesti i veroispovesti u digitalnom okruženju. Komitet podstiče države ugovornice da uvedu ili ažuriraju propise o zaštiti podataka i standarde dizajna koji identifikuju, definišu i zabranjuju prakse kojima se manipuliše ili ometa pravo dece na slobodu misli i verovanja u digitalnom okruženju, na primer emocionalnom analitikom ili zaključivanjem. Automatizovani sistemi mogu da se koriste za zaključivanje o unutrašnjem stanju deteta. Treba osigurati da se automatizovani sistemi ili sistemi za filtriranje informacija ne koriste da bi uticali na dečje ponašanje ili emocije ili ograničili njihove mogućnosti ili razvoj.

63. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da deca ne budu kažnjavana zbog svoje religije ili uverenja ili da im se budućemogućnosti na bilo koji drugi način ograničavaju. Ostvarivanje prava deteta na ispoljavanje svoje religije ili uverenja u digitalnom okruženju može biti podložno samo ograničenjima koja su zakonita, neophodna i proporcionalna.

D. Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja

64. Digitalno okruženje može deci omogućiti da formiraju svoj socijalni, verski, kulturni, etnički, seksualni i politički identitet i da učestvuju u zajednicama koje odgovaraju tim identitetima i u javnim prostorima za raspravu, kulturnu razmenu, socijalnu koheziju i različitost.³³ Deca su izjavila da im digitalno okruženje pruža dragocene mogućnosti da se sretnu, ostvare razmenu i raspravljaju sa vršnjacima, donosiocima odluka i drugima koji dele njihova interesovanja.³⁴

65. Države ugovornice treba da osiguraju da njihovi zakoni, propisi i politike štite pravo dece da učestvuju u organizacijama koje deluju delimično ili isključivo u digitalnom okruženju. Deca ne mogu imati ograničenja u ostvarivanju svog prava na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja u digitalnom okruženju, osim ograničenja koja su zakonita, neophodna i proporcionalna.³⁵ Takvo učešće samo po sebi ne bi trebalo da

³³Opšti komentar br. 17 (2013), para. 21; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 44–45.

³⁴“Ourrights in a digitalworld”, s. 20.

³⁵Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 37 (2020), para. 6 i 34.

rezultira negativnim posledicama po tu decu, kao što su isključenje iz škole, ograničenje ili lišavanje budućih mogućnosti ili vođenje policijske evidencije o njima. Takvo učešće treba da bude sigurno, privatno i bez nadzora javnih ili privatnih subjekata.

66. Javna vidljivost i mogućnosti umrežavanja u digitalnom okruženju takođe mogu podržati aktivizam koji vode deca i mogu osnažiti decu kao zagovornike ljudskih prava. Komitet prepoznaje da digitalno okruženje omogućava deci, uključujući decu zaštitnike ljudskih prava, kao i decu u osetljivim situacijama, da međusobno komuniciraju, zagovaraju svoja prava i osnivaju udruženja. Države ugovornice treba da ih podrže, što uključuje omogućavanje stvaranja određenih digitalnih prostora, i da im osiguraju sigurnost.

E. Pravo na privatnost

67. Privatnost je od vitalnog značaja za aktivnosti dece, njihovo dostojanstvo i sigurnost, kao i za ostvarivanje njihovih prava. Lični podaci dece obrađuju se kako bi im se pružile obrazovne, zdravstvene i druge pogodnosti. Pretnje privatnosti dece mogu nastati prikupljanjem i obradom podataka od strane javnih institucija, preduzeća i drugih organizacija, kao i od kriminalnih aktivnosti kao što je krađa identiteta. Pretnje mogu nastati i zbog sopstvenih aktivnosti dece i aktivnosti članova porodice, vršnjaka ili drugih, na primer, ako roditelji dele fotografije na mreži ili stranac deli informacije o detetu.

68. Podaci mogu, između ostalog, sadržati informacije o dečjem identitetu, aktivnostima, lokaciji, komunikaciji, emocijama, zdravlju i vezama. Određene kombinacije ličnih podataka, uključujući biometrijske podatke, mogu jedinstveno identifikovati dete. Digitalne prakse, kao što su automatizovana obrada podataka, profilisanje, ciljanje ponašanja, obavezna verifikacija identiteta, filtriranje informacija i masovni nadzor postaju rutina. Takva praksa može dovesti do proizvoljnog ili nezakonitog mešanja u pravo dece na privatnost; mogu imati štetne posledice na decu, što može da utiče na njih u kasnijim fazama njihovog života.

69. Zadiranje u privatnost deteta dozvoljeno je samo ako nije ni proizvoljno ni nezakonito. Svako takvo uplitanje stoga treba da bude predviđeno zakonom, s ciljem da služi legitimnoj svrsi, pridržava se principa minimizacije podataka, i mora biti srazmerno i dizajnirano da poštuje najbolji interes deteta, a ne sme biti u suprotnosti sa odredbama ili ciljevima Konvencije.

70. Države ugovornice treba da preduzmu zakonodavne, administrativne i druge mere kako bi osigurale da privatnost dece poštuju i štite sve organizacije i u svim sredinama koje obrađuju njihove podatke. Zakonodavstvo treba da uključuje jake zaštitne mere, transparentnost, nezavisan nadzor i pristup korektivnim merama. Države ugovornice treba da zahtevaju integrisanje dizajna privatnosti u digitalne proizvode i usluge koji utiču na decu. One treba redovno da preispituju zakone o privatnosti i zaštiti podataka i osiguraju da postupci i prakse sprečavaju namerno ili slučajno kršenje privatnosti dece. Tamo gde se šifrovanje smatra odgovarajućim sredstvom, države ugovornice treba da razmotre odgovarajuće mere koje omogućavaju otkrivanje i prijavljivanje seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe dece ili materijala za seksualnu zloupotrebu dece. Takve mere moraju biti strogo ograničene u skladu sa principima zakonitosti, neophodnosti i proporcionalnosti.

71. Kada se traži saglasnost za obradu podataka o detetu, države ugovornice treba da obezbede da dete saglasnost daje slobodno i na osnovu raspoloživih informacija, ili, u zavisnosti od starosti deteta i njegovih razvojnih mogućnosti, to učini roditelj ili staralac, i da se saglasnost dobije pre obrade tih podataka. Kada se smatra da je

saglasnost deteta nedovoljna, te da je za obradu ličnih podataka deteta potrebna saglasnost roditelja, države potpisnice treba da zahtevaju da organizacije koje obrađuju takve podatke potvrde da je saglasnost data na osnovu raspoloživih informacija, da je valjana, i da je daje detetov roditelj ili staralac.

72. Države ugovornice treba da obezbede da deca i njihovi roditelji ili staraoci mogu lako pristupiti uskladištenim podacima, ispraviti podatke koji su netačni ili zastareli i izbrisati podatke koje nezakonito ili nepotrebno čuvaju javni organi, privatna lica ili druga tela, shodno razumnim i zakonitim ograničenjima.³⁶ Dalje bi trebalo da obezbede pravo dece da povuku svoj pristanak i usprotive se obradi ličnih podataka tamo gde onaj ko kontroliše podatke ne pokaže legitimne, preovlađujuće razloge za obradu. One takođe treba da pruže informacije deci, roditeljima i staraocima o takvim pitanjima, na jeziku prilagođenom deci i u pristupačnim formatima.

73. Lični podaci dece trebalo bi da budu dostupni samo državnim vlastima, organizacijama i pojedincima, koji su zakonom određeni da ih obrađuju, u skladu sa odgovarajućim procesnim garancijama kao što su redovne revizije i mere odgovornosti.³⁷ Podaci deteta prikupljeni u definisane svrhe, u bilo kom okruženju, uključujući digitalizovane kriminalne evidencije, treba da budu zaštićeni i korišćeni isključivuu te svrhe i ne smeju se nezakonito ili nepotrebno čuvati ili koristiti u druge svrhe. Tamo gde se informacije dostupne u jednom okruženju, a mogu legitimno koristiti detetu u drugom okruženju, na primer, u kontekstu školovanja i tercijarnog obrazovanja, upotreba takvih podataka treba da bude transparentna, odgovorna i, prema potrebi, podložna pristanku deteta, roditelja ili staraoca.

74. Zakoni i mere o privatnosti i zaštiti podataka ne bi trebalo da proizvoljno ograničavaju druga prava dece, poput njihovog prava na slobodu izražavanja ili zaštitu. Države ugovornice treba da osiguraju da zakonodavstvo o zaštiti podataka poštuje dečju privatnost i lične podatke u vezi sa digitalnim okruženjem. Stalnim tehnološkim inovacijama, opseg digitalnog okruženja se proširuje i uključuje još više usluga i proizvoda, poput odeće i igračaka. Kako okruženja u kojima deca provode vreme postaju „povezana“, upotrebom ugrađenih senzora povezanih na automatizovane sisteme, države ugovornice treba da obezbede da proizvodi i usluge koji doprinose takvim okruženjima podležu snažnoj zaštiti podataka i drugim propisima i standardima o privatnosti. To uključuje javna okruženja, poput ulica, škola, biblioteka, sportskih i zabavnih objekata i poslovnih prostora, uključujući prodavnice i bioskope, i dom.

75. Bilo koji digitalni nadzor dece, zajedno sa bilo kojom povezanom automatizovanom obradom ličnih podataka, treba da poštuje pravo detetana privatnost i ne sme se sprovoditi rutinski, neselektivno ili bez znanja deteta ili, u slučaju vrlo male dece, njihovog roditelja ili staraoca; niti bi se to trebalo odvijati bez prava na prigovor takvom nadzoru, u komercijalnim okruženjima i obrazovnim ustanovama i ustanovama za zaštitu, i uvek bi trebalo razmotriti mere koje u najmanjoj mogućoj meri zadiru u privatnost da bi se ispunila željena svrha.

76. Digitalno okruženje predstavlja posebne probleme roditeljima i staraocima u poštovanju prava dece na privatnost. Tehnologije koje nadgledaju aktivnosti na mreži iz bezbednosnih razloga, poput uređaja i servisa praćenje, ako se ne primene pažljivo, mogu sprečiti dete da pristupi liniji za pomoć ili da pretražuje osetljive informacije. Države ugovornice trebalo bi da savetuju decu, roditelje i staraoce, kao i javnost o važnosti prava deteta na privatnost i o tome kako njihova sopstvena praksa može to pravo da ugrozi. Takođe bi ih trebalo savetovati o praksama kroz koje mogu poštovati i zaštititi privatnost dece u odnosu na digitalno okruženje, istovremeno ih štiteći. Nadzor

³⁶Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 16 (1988), para. 10.

³⁷Isto; takođe, Komitet za prava deteta, Opšti komentar br. 20 (2016), para. 46.

roditelja i staralaca nad digitalnom aktivnošću deteta treba da bude proporcionalan i u skladu sa detetovim kapacitetima koji se razvijaju.

77. Mnoga deca koriste mrežne avatare ili pseudonime koji štite njihov identitet, a takve prakse mogu biti važne u zaštiti privatnosti dece. Države ugovornice trebalo bi da zahtevaju pristup koji integriše bezbednost-po-dizajnu i privatnost-po-dizajnu anonimnosti, istovremeno osiguravajući da se anonimne prakse rutinski ne koriste za sakrivanje štetnog ili nezakonitog ponašanja, poput sajber agresije, govora mržnje ili seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe. Zaštita detetove privatnosti u digitalnom okruženju može biti od vitalnog značaja u okolnostima kada roditelji ili staraoci sami predstavljaju pretnju za bezbednost deteta ili kada su u sukobu oko staranja o detetu. Takvi slučajevi mogu zahtevati dalju intervenciju, kao i porodično savetovanje ili druge usluge, kako bi se zaštitilo detetovo pravo na privatnost.

78. Pružaoci preventivnih ili savetodavnih usluga za decu u digitalnom okruženju treba da budu izuzeti od bilo kakvih zahteva da dete dobije roditeljski pristanak kako bi pristupilo takvim uslugama.³⁸ Takve usluge treba pružati prema visokim standardima privatnosti i zaštite dece.

F. Registrovanje rođenja i pravo na identitet

79. Države ugovornice treba da promovišu upotrebu sistema digitalne identifikacije koji omogućavaju registrovanje i službeno priznavanje rođenja sve novorođene dece od strane nacionalnih vlasti, kako bi se olakšao pristup uslugama, uključujući zdravstvo, obrazovanje i dobrobit. Odsustvo registrovanja rođenja olakšava kršenje prava deteta koje ono ima po Konvenciji i njenim opcionim protokolima. Države ugovornice trebalo bi da koriste najsavremeniju tehnologiju, uključujući mobilne jedinice za registraciju, kako bi osigurale pristup registrovanju rođenja, posebno za decu u udaljenim oblastima, izbegličku i migrantsku decu, decu u riziku i decu u marginalizovanim situacijama, kao i decu rođenu pre uvođenja digitalnih sistema identifikacije. Da bi takvi sistemi koristili deci, države ugovornice bi trebalo da sprovedu kampanje za podizanje svesti, uspostave mehanizme praćenja, promovišu angažovanje zajednice i obezbede efikasnu koordinaciju između različitih aktera, uključujući službenike za civilni status, sudije, beležnike, zdravstvene službe i osoblje agencija za zaštitu dece. Takođe bi trebalo da osiguraju postojanje snažnog okvira za zaštitu privatnosti i podataka.

VII. Nasilje nad decom

80. Digitalno okruženje može otvoriti nove mogućnosti za vršenje nasilja nad decom, olakšavajući stvaranje situacija u kojima deca doživljavaju nasilje i/ili mogu potpasti pod uticaj da nanese štetu sebi ili drugima. Krize, poput pandemije, mogu dovesti do povećanog rizika od povređivanja na mreži, s obzirom na to da deca u tim okolnostima provode više vremena na virtuelnim platformama.

81. Seksualni prestupnici mogu da koriste digitalne tehnologije za podsticanje dece u seksualne svrhe i za učešće u seksualnoj zloupotrebi dece na mreži, na primer, direktnim prenosom video zapisa, produkcijom i distribucijom materijala sa seksualnom zloupotrebom dece i seksualnim iznuđivanjem. Oblici digitalno olakšanog nasilja i seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe takođe se mogu pojaviti u krugu poverenja deteta, porodice ili prijatelja ili, za adolescente, od strane intimnih partnera, a mogu uključivati i sajber-agresiju, uključujući maltretiranje i pretnje ugledu, kreiranje ili deljenje seksualizovanog teksta ili slika bez konsenzusa, kao što je

³⁸Opšti komentar br. 20 (2016), para. 60.

sopstvenogenerisan sadržaj na onsovu podsticanja i/ili prinude, i promocija samopovređujućih ponašanja, poput sečenja, samoubilačkog ponašanja ili poremećaja u ishrani. Tamo gde su deca vršila takve radnje, države ugovornice treba da slede preventivne, zaštitne i korektivnepravne pristupe prema uključenoj deci kad god je to moguće.³⁹

82. Države ugovornice treba da preduzmu zakonodavne i administrativne mere za zaštitu dece od nasilja u digitalnom okruženju, uključujući redovnu reviziju, ažuriranje i provođenje snažnih zakonodavnih, regulatornih i institucionalnih okvira koji štite decu od prepoznatih i novih rizika od svih oblika nasilja u digitalnom okruženju. Takvi rizici uključuju fizičko ili mentalno nasilje, povredu ili zloupotrebu, zanemarivanje ili maltretiranje, eksploataciju i zloupotrebu, uključujući seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu, trgovinu decom, rodno zasnovano nasilje, sajber-agresiju, sajber-napade i informacioni rat. Države ugovornice treba da primene mere sigurnosti i zaštite u skladu sa razvojnim kapacitetima deteta.

83. Digitalno okruženje može otvoriti nove načine za nedržavne grupe, uključujući oružane grupe označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke, da vrbuju i iskorišćavaju decu da bi se uključila u nasilje ili učestvovala u njemu. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da zakonodavstvo zabranjuje vrbovanje dece od strane terorističkih ili nasilno ekstremističkih grupa. Decu optuženu za krivična dela u tom kontekstu trebalo bi tretirati prvenstveno kao žrtve, ali ako se optužuju, trebalo bi primeniti sistem pravosuđa za decu.

VIII. Porodično okruženje i alternativnostaranje

84. Mnogi roditelji i staraoci zahtevaju podršku da bi razvili tehnološko razumevanje, kapacitet i veštine neophodne za pomoć deci u odnosu na digitalno okruženje. Države ugovornice treba da osiguraju da roditelji i staraoci imaju mogućnosti da steknu digitalnu pismenost, da nauče kako tehnologija može podržati prava dece i kako da prepoznaju dete koje je žrtva povređivanja na mreži, kao i kako da reaguju na odgovarajući način. Posebnu pažnju treba posvetiti roditeljima i staraocima dece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama.

85. Podržavajući i usmeravajući roditelje i staraoce u vezi sa digitalnim okruženjem, države ugovornice treba da unaprede njihovu svest da poštuju rastuću autonomiju dece i potrebu za privatnošću, u skladu sa njihovim razvojnim kapacitetima. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da deca često prihvataju digitalne mogućnosti i sa njima eksperimentišu, i da se mogu suočiti sa rizicima, uključujući i mlađem dobu od onog koje roditelji i staraoci mogu da predvide. Neka deca su izjavila da žele veću podršku i ohrabrenje u svojim digitalnim aktivnostima, posebno tamo gde su smatrala da je pristup roditelja i staraoca kazneni, preterano restriktivan ili neprilagođen njihovim razvojnim kapacitetima.⁴⁰

86. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da podrška i smernice koje se pružaju roditeljima i staraocima treba da se zasnivaju na razumevanju specifičnosti i jedinstvenom odnosu roditelja i deteta. Takve smernice treba da podrže roditelje u održavanju odgovarajuće ravnoteže između zaštite deteta i njegove rastuće autonomije, zasnovane na uzajamnoj empatiji i poštovanju, umesto zabrane ili kontrole. Da bi se roditeljima i starateljima pomoglo da održe ravnotežu između roditeljskih odgovornosti i prava deteta, vodeći principi treba da budu najbolji interesi deteta, primenjeni zajedno sa uzimanjem u obzir razvojnih mogućnosti deteta. Smernice za roditelje i staratelje

³⁹Opšti komentar br. 24 (2019), para. 101; takođeCRC/C/156, para. 71.

⁴⁰“Ourrights in a digitalworld”, s. 30.

treba da podstiču dečje društvene, kreativne i obrazovne aktivnosti u digitalnom okruženju i naglašavaju da upotreba digitalnih tehnologija ne bi trebalo da zameni neposrednu međusobnu komunikaciju između same dece ili između dece i roditelja ili staratelja.

87. Važno je da deca odvojena od porodice imaju pristup digitalnim tehnologijama.⁴¹ Dokazi svedoče da su digitalne tehnologije korisne u održavanju porodičnih odnosa, na primer, u slučajevima roditeljske razdvojenosti, kada su deca smeštena u alternativno starateljstvo, radi uspostavljanja odnosa između dece i budućih usvojitelja ili hranitelja i ponovnog spajanja dece sa njihovim porodicama u humanitarnim kriznim situacijama. Stoga, u kontekstu razdvojenih porodica, države ugovornice treba da podrže pristup digitalnim uslugama za decu i njihove roditelje, staraoce ili druge relevantne osobe, uzimajući u obzir bezbednost i najbolje interese deteta.

88. Preduzete mere za poboljšanje digitalne inkluzije treba da budu uravnotežene sa potrebom zaštite dece u slučajevima kada ih roditelji ili drugi članovi porodice ili staraoci, bilo fizički prisutni ili udaljeni, mogu dovesti u rizik. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da se takvi rizici mogu olakšati dizajnom i upotrebom digitalnih tehnologija, na primer otkrivanjem lokacije deteta potencijalnom zlostavljaču. One trebalo da zahtevaju pristup koji integriše bezbednost-po-dizajnu i privatnost-po-dizajnu i da osiguraju da roditelji i staraoci budu potpuno svesni rizika i dostupnih strategija za podršku i zaštitu dece.

IX. Deca sa invaliditetom

89. Digitalno okruženje otvara nove mogućnosti deci sa invaliditetom da se uključe u društvene odnose sa vršnjacima, pristupe informacijama i učestvuju u javnim procesima donošenja odluka. Države ugovornice treba da slede te pravce i preduzmu korake da spreče stvaranje novih prepreka i uklone postojeće prepreke sa kojima se suočavaju deca sa invaliditetom u odnosu na digitalno okruženje.

90. Deca sa različitim vrstama invaliditeta, uključujući fizičke, intelektualne, psihosocijalne, slušne i vizuelne smetnje, suočavaju se sa različitim preprekama u pristupu digitalnom okruženju, poput sadržaja u nepristupačnim formatima, ograničenog pristupa asistivnim tehnologijama u kući, u školi i u zajednici, i sprečavanja upotrebe digitalnih uređaja u školama, zdravstvenim ustanovama i drugim sredinama. Države ugovornice treba da obezbede da deca sa invaliditetom imaju pristup sadržajima u pristupačnim formatima i uklone politike koje imaju diskriminatorski uticaj na takvu decu. One bi trebalo da obezbede pristup asistivnim tehnologijama, gde je to potrebno, posebno za decu sa invaliditetom koja žive u siromaštvu, i da obezbede kampanje za podizanje svesti, obuku i resurse za decu sa invaliditetom, njihove porodice i osoblje u obrazovnim i drugim relevantnim uslovima, tako da oni mogu steknu dovoljno znanja i veština za efikasnu upotrebu digitalnih tehnologija.

91. Države ugovornice treba da promovišu tehnološke inovacije koje ispunjavaju zahteve dece sa različitim vrstama invaliditeta i osiguraju da su digitalni proizvodi i usluge dizajnirani za univerzalnu dostupnost, tako da ih mogu koristiti sva deca bez izuzetka i bez potrebe za prilagođavanjem. Deca sa invaliditetom treba da budu uključena u dizajniranje i realizaciju politika, proizvoda i usluga koji utiču na ostvarivanje njihovih prava u digitalnom okruženju.

⁴¹Opšti komentar br. 21 (2017), para. 35.

92. Deca sa invaliditetom mogu biti izloženi rizicima, uključujući sajber-agresiju i seksualno iskorišćavanje i zlostrebu, u digitalnom okruženju. Države ugovornice treba da identifikuju i reše rizike sa kojima se suočavaju deca sa invaliditetom, preduzimajući mere da osiguraju da digitalno okruženje za tu decu bude bezbedno, istovremeno se boreći protiv predrasuda sa kojima se suočavaju deca sa invaliditetom, a koje mogu dovesti do preterane zaštite ili isključenja. Informacije o bezbednosti, zaštitne strategije i javne informacije, usluge i forumi koji se odnose na digitalno okruženje treba da se obezbede u pristupačnim formatima.

X. Zdravlje i blagostanje

93. Digitalne tehnologije mogu olakšati pristup zdravstvenim uslugama i informacijama i poboljšati usluge dijagnostike i lečenja kada su u pitanju fizičko i mentalno zdravlje i ishrana majki, novorođenčadi, dece i adolescenata. One takođe nude značajne mogućnosti da se dopre do dece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama ili u udaljenim zajednicama. U vanrednim situacijama ili u zdravstvenim ili humanitarnim krizama pristup zdravstvenim uslugama i informacijama putem digitalnih tehnologija može postati jedina opcija.

94. Deca su izjavila da cene traženje informacija i podrške u vezi sa zdravljem i blagostanjem putem interneta, što uključuje pitanja fizičkog, mentalnog i seksualnog i reproduktivnog zdravlja, puberteta, seksualnosti i začeća.⁴² Adolescenti su posebno želeli pristup besplatnim, poverljivim, uzrastu prikladnim i nediskriminatornim uslugama mentalnog zdravlja, kao i uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja na mreži.⁴³ Države ugovornice treba da osiguraju da deca imaju bezbedan, siguran i poverljiv pristup pouzdanim zdravstvenim informacijama i uslugama, uključujući usluge psihološkog savetovanja.⁴⁴ Te usluge treba da ograniče obradu dečijih podataka na onu koja je neophodna za obavljanje usluge i treba da je pružaju profesionalci ili oni koji imaju odgovarajuću obuku, uz uspostavljanje regulisanih mehanizama nadzora. Države ugovornice treba da osiguraju da digitalni zdravstveni proizvodi i usluge ne stvaraju ili povećavaju nejednakost u pristupu dece zdravstvenim uslugama.

95. Države ugovornice treba da podstiču i ulažu u istraživanje i razvoj koji su usredsređeni na posebne zdravstvene potrebe dece i koji promovišu pozitivne zdravstvene ishode za decu kroz tehnološki napredak. Digitalne usluge treba koristiti za dopunu ili poboljšanje pružanja zdravstvenih usluga deci.⁴⁵ Države ugovornice treba da uvedu ili ažuriraju propise kojima se od dobavljača zdravstvenih tehnologija i usluga zahteva da u njihovu funkcionalnost, sadržaj i distribuciju ugrade prava deteta.

96. Države ugovornice treba da uvedu regulativu protiv poznatih uzroka štete i da proaktivno razmotre nova istraživanja i dokaze u javnom zdravstvenom sektoru, kako bi sprečile širenje dezinformacija i materijala i usluga koji mogu naštetiti mentalnom ili fizičkom zdravlju dece. Moguće je da budu potrebne i mere za sprečavanje nezdravog bavljenja digitalnim igrima ili društvenim medijima, kao što je uvođenje regulative protiv digitalnog dizajna koji podriva razvoj i prava deteta.⁴⁶

97. Države ugovornice treba da podstiču upotrebu digitalnih tehnologija za promociju zdravih stilova života, uključujući fizičku i društvenu aktivnost.⁴⁷ Trebalo bi

⁴²“Our rights in a digital world”, s. 37.

⁴³Opšti komentar br. 20 (2016), para. 59.

⁴⁴Isto, para. 47 i 59.

⁴⁵Isto, para 47-48.

⁴⁶Opšti komentar br. 15 (2013), para. 84.

⁴⁷Opšti komentar br. 17 (2013), para. 13.

da regulišu ciljano ili oglašavanje koje nije primereno uzrastu, marketing i druge relevantne digitalne usluge kako bi sprečile izloženost dece promociji nezdravih proizvoda, uključujući određenu hranu i pića, alkohol, drogu i duvan i druge nikotinske proizvode.⁴⁸ Takvi propisi koji se odnose na digitalno okruženje treba da budu kompatibilni i da idu ukorak sa propisima u vanmrežnom okruženju.

98. Digitalne tehnologije nude deci višestruke mogućnosti da poboljšaju svoje zdravlje i blagostanje, kada se uravnoteže sa njihovom potrebom za odmorom, vežbanjem i direktnom interakcijom sa vršnjacima, porodicama i zajednicama. Države ugovornice trebalo bi da razviju smernice za decu, roditelje, staraoce i vaspitače u vezi sa značajem zdrave ravnoteže između digitalnih i nedigitalnih aktivnosti i dovoljnog odmora.

XI. Obrazovanje, razonoda i kulturne aktivnosti

A. Pravo na obrazovanje

99. Digitalno okruženje može u velikoj meri omogućiti i poboljšati pristup dece visokokvalitetnom inkluzivnom obrazovanju, uključujući pouzdane resurse za formalno, neformalno, vršnjačko i samostalno učenje. Korišćenje digitalnih tehnologija takođe može ojačati angažman između učenika, kao između nastavnika i učenika. Deca su istakla značaj digitalnih tehnologija u poboljšanju njihovog pristupa obrazovanju i u podršci njihovom učenju i učešću u vannastavnim aktivnostima.⁴⁹

100. Države ugovornice trebalo bi da podrže obrazovne i kulturne institucije, poput arhiva, biblioteka i muzeja, u omogućavanju deci pristupa različitim digitalnim i interaktivnim resursima za učenje, uključujući one domorodačkih naroda, kao i resurse na jezicima koje deca razumeju. Ti, kao i drugi vredni resursi, mogu da podrže dečju angažovanost u sopstvenim kreativnim, građanskim i kulturnim praksama i omoguće im da uče o drugima.⁵⁰ Države ugovornice treba da poboljšaju mogućnosti dece za onlajn i celoživotno učenje.

101. Države ugovornice treba da ulože ravnopravno u tehnološku infrastrukturu u školama i u druge nastavne okvire, osiguravajući dostupnost i pristupačnost dovoljnog broja računara, visokokvalitetne i brze širokopojasne mreže i stabilan izvor električne energije, obuku nastavnika i korišćenje digitalnih obrazovnih tehnologija, pristupačnost i pravovremeno održavanje školskih tehnologija. Takođe bi trebalo da podrže stvaranje i širenje različitih digitalnih obrazovnih resursa dobrog kvaliteta na jezicima koje deca razumeju i obezbede da postojeće nejednakosti ne budu pogoršane, poput onih koje doživljavaju devojčice. Države ugovornice treba da osiguraju da upotreba digitalnih tehnologija ne podriva neposredno obrazovanje i da je opravdana u obrazovne svrhe.

102. Za decu koja nisu fizički prisutna u školi ili za ona koja žive u udaljenim oblastima ili u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, digitalne obrazovne tehnologije mogu omogućiti učenje na daljinu ili mobilno učenje.⁵¹ Države ugovornice treba da osiguraju postojanje odgovarajuće infrastrukture koja omogućava svoj deci pristup osnovnim uslugama neophodnim za učenje na daljinu, uključujući pristup uređajima, električnoj energiji, povezivanju, obrazovnim materijalima i profesionalnoj podršci.

⁴⁸Opšti komentar br. 15 (2013), para. 77.

⁴⁹“Ourrights in a digitalworld”, s. 14, 16 i 30.

⁵⁰Opšti komentar br. 17 (2013), para. 10.

⁵¹Zajednička opšta preporuka br. 31 Komiteta za ukidanje diskriminacije prema ženama/Opšti komentar br. 18 Komiteta za prava deteta (2019), para. 64; takođe Komitet za prava deteta, Opšti komentar br. 11 (2009), para. 61; kao i Opšti komentar br. 21 (2017), para. 55.

Takođe bi trebalo da obezbede da škole imaju dovoljno resursa da roditeljima i staraocima pruže smernice o učenju na daljinu kod kuće, kao i da proizvodi i usluge digitalnog obrazovanja ne stvaraju ili pogoršavaju nejednakosti u pristupu dece obrazovnim uslugama.

103. Države ugovornice trebalo bi da razviju politike, standarde i smernice, zasnovane na raspoloživoj evidenciji, za škole i druga relevantna tela odgovorna za nabavku i upotrebu obrazovnih tehnologija i materijala, kako bi poboljšale obezbeđivanje dragocene obrazovne koristi. Standardi za digitalne obrazovne tehnologije treba da osiguraju da je upotreba tih tehnologija etična i primerena u obrazovne svrhe i da ne izlaže decu nasilju, diskriminaciji, zloupotrebi njihovih ličnih podataka, komercijalnom iskorišćavanju ili drugim kršenjima njihovih prava, kao što je upotreba digitalne tehnologije za dokumentovanje dečje aktivnosti i deljenje sa roditeljima ili staraocima bez detetovog znanja ili pristanka.

104. Države ugovornice treba da osiguraju da se digitalna pismenost predaje u školama, kao deo programa osnovnog obrazovanja, od predškolskog nivoa i tokom svih godina školovanja, i da se te pedagogije procenjuju na osnovu njihovih rezultata.⁵² Nastavni programi treba da obuhvate znanje i veštine za sigurno rukovanje širokim spektrom digitalnih alata i resursa, uključujući one koji se odnose na sadržaj, stvaranje, saradnju, učešće, socijalizaciju i građanski angažman. Nastavni programi takođe treba da uključuju kritičko razumevanje, smernice o tome kako pronaći pouzdane izvore informacija i identifikovati dezinformacije i druge oblike pristrasnog ili lažnog sadržaja, uključujući pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja, ljudska prava, kao i prava deteta u digitalnom okruženju i dostupne oblike podrške i korektivnih mera. Države ugovornice treba da promovišu svest kod dece o mogućim negativnim posledicama izloženosti rizicima koji se odnose na sadržaj, kontakt, ponašanje i ugovaranje, uključujući sajber-agresiju, trgovinu ljudima, seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu i druge oblike nasilja, kao i strategije za smanjenje štete i strategije za zaštitu ličnih podataka i podataka drugih i da razvijaju socijalne i emocionalne veštine i prilagodljivost dece.

105. Sve je značajnije da deca steknu razumevanje digitalnog okruženja, uključujući njegovu infrastrukturu, poslovne prakse, pouzdane strategije i upotrebu automatizovane obrade i ličnih podataka i nadzora, kao i moguće negativne efekte digitalizacije na društva. Nastavnici, posebno oni koji se bave obrazovanjem o digitalnoj pismenosti i obrazovanjem o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, treba da budu obučeni o zaštitnim merama koje se odnose na digitalno okruženje.

B. Pravo na kulturu, razonodu i igru

106. Digitalno okruženje promoviše pravo dece na kulturu, razonodu i igru, što je neophodno za njihovo blagostanje i razvoj.⁵³ Deca svih starosnih grupa izjavila su da su doživela zadovoljstvo, interesovanje i opuštanje baveći se širokim spektrom digitalnih proizvoda i usluga po svom izboru,⁵⁴ ali da su zabrinuta što odrasli možda ne razumeju važnost digitalne igre i kako se ona može deliti sa prijateljima.⁵⁵

107. Digitalni oblici kulture, rekreacije i igre treba da podržavaju i koriste deci i odražavaju i promovišu različite identitete dece, posebno njihove kulturne identitete, jezike i nasleđe. Oni mogu olakšati deci socijalne veštine, učenje, izražavanje, kreativne

⁵²Opšti komentar br. 20 (2016), para. 47.

⁵³Opšti komentar br.17 (2013), para. 7.

⁵⁴“Our rights in a digital world”, s. 22.

⁵⁵Opšti komentar br.17(2013), para. 33.

aktivnosti, poput muzike i umetnosti, kao i osećaj pripadnosti i zajedničke kulture.⁵⁶ Učešće u kulturnom životu na mreži doprinosi kreativnosti, identitetu, socijalnoj povezanosti i kulturnoj raznolikosti. Države ugovornice treba da obezbede da deca imaju priliku da slobodno vreme koriste za eksperimentisanje sa informacionim i komunikacionim tehnologijama, izražavanje i učestvovanje u kulturnom životu na mreži.

108. Države ugovornice treba da regulišu i daju smernice za profesionalce, roditelje i staraoce i da sarađuju, prema potrebi, sa dobavljačima digitalnih usluga kako bi se osiguralo da se digitalne tehnologije i usluge namenjene deci, kojima ona pristupaju ili koja na njih imaju uticaj u njihovo slobodno vreme, dizajniraju, distribuiraju i koriste na načine koji poboljšavaju mogućnosti dece u vezi kulture, rekreacije i igre. To može uključivati podsticanje inovacija u digitalnim igrama i srodnim aktivnostima koje podržavaju dečju autonomiju, lični razvoj i uživanje.

109. Države ugovornice treba da osiguraju da se promocija mogućnosti u vezi kulture, razonode i igre u digitalnom okruženju uravnoteži sa pružanjem atraktivnih alternativa na fizičkim lokacijama gde deca žive. Deca, naročito u ranim godinama, uče jezik, koordinaciju i socijalne veštine i stiču emocionalnu inteligenciju uglavnom kroz igru koja uključuje fizički pokret i direktnu interakciju licem u lice sa drugim ljudima. Za stariju decu igra i rekreacija koja uključuje fizičke aktivnosti, timске sportove i druge rekreativne aktivnosti na otvorenom možedoneti zdravstvene pogodnosti, kao i funkcionalne i socijalne veštine.

110. Slobodno vreme provedeno u digitalnom okruženju može decu izložiti rizicima od štete koja može nastati, na primer, usled netransparentnog ili obmanjujućeg oglašavanja ili dizajna koji je posebno uverljiv ili ima kockarske karakteristike. Uvođenjem ili korišćenjem zaštite podataka, privatnosti-po-dizajnu i sigurnosti-po-dizajnu i drugih regulatornih mera, države ugovornice treba da obezbede da preduzeća ne ciljaju decu koristeći pomenute ili druge tehnike dizajnirane da daju prioritet komercijalnim interesima nad interesima deteta.

111. Tamo gde države ugovornice ili preduzeća daju smernice, kao i ocene prema uzrastu, obeležavaju ili sertifikuju određene oblike digitalnih igara i rekreacije, formulacije treba da budu takve da deci ne umanjuju pristup digitalnom okruženju u celini ili da im ometaju mogućnosti za razonodu ili njihovo druga prava.

XII. Posebne mere zaštite

A. Zaštita od ekonomskih, seksualnih i drugih oblika eksploatacije

112. Decu treba zaštititi od svih oblika eksploatacije štetnih za bilo koji aspekt njihove dobrobiti u odnosu na digitalno okruženje. Do eksploatacije može doći u mnogim oblicima, poput ekonomske eksploatacije, uključujući dečji rad, seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu, prodaju, trgovinu i otmicu dece i vrbovanje dece za učešće u kriminalnim aktivnostima, uključujući oblike sajber-kriminala. Stvaranjem i deljenjem sadržaja deca mogu postati ekonomski akteri u digitalnom okruženju, što može rezultirati njihovom eksploatacijom.

113. Države ugovornice trebalo bi da preispitaju relevantne zakone i politike kako bi osigurale da su deca zaštićena od ekonomskog, seksualnog i drugih oblika eksploatacije i da su zaštićena njihova prava u vezi sa radom u digitalnom okruženju i odgovarajućem mogućnosti za naknadu.

⁵⁶Isto, para. 5.

114. Države ugovornice treba da osiguraju postojanje odgovarajućih mehanizama za sprovođenje zakona i da podržavaju decu, roditelje i staraoce u pristupu primenljivoj zaštiti.⁵⁷ Trebalo bi doneti zakone kako bi osigurali da deca budu zaštićena od štetne robe, poput oružja ili droge, ili usluga poput kockanja. Treba koristiti snažne sisteme za proveru uzrasta kako bi se deca sprečila da pristupe proizvodima i uslugama čije je vlasništvo ili korišćenje od strane dece protivzakonito. Takvi sistemi treba da budu u skladu sa zahtevima za zaštitu i sigurnost podataka.

115. Uzimajući u obzir obaveze država da istražuju, procesuiraju i kažnjavaju trgovinu ljudima, uključujući radnje u vezi s tim i s tim povezano ponašanje, države ugovornice treba da razviju i ažuriraju zakonodavstvo za borbu protiv trgovine ljudima tako da zabranjuju tehnološko olakšavanje regrutovanja dece od strane kriminalnih grupa.

116. Države ugovornice treba da osiguraju da postoji odgovarajuće zakonodavstvo koje štiti decu od zločina koji se dešavaju u digitalnom okruženju, uključujući prevare i krađu identiteta, i da izdvoje dovoljno resursa kako bi se osiguralo da se zločini u digitalnom okruženju istražuju i procesuiraju. Države ugovornice takođe treba da zahtevaju poštovanje visokih standarda sajber-bezbednosti, privatnosti-po-dizajnu i sigurnosti-po-dizajnu digitalnim uslugama i proizvodima koje deca koriste, kako bi se rizik od takvih krivičnih dela sveo na minimum.

B. Organizacija pravosuđa za decu

117. Za decu se može tvrditi da krše zakone o sajber-kriminalu, ona se za to mogu optužiti ili se to može utvrditi. Države ugovornice treba da osiguraju da kreatori politike razmotre efekte takvih zakona na decu, da se usredsrede na prevenciju i ulože sve napore u stvaranje i korišćenje alternativa krivičnom pravosuđu.

118. Seksualni materijal koji deca sama generišu, a koji poseduju i/ili dele uzsopstveni pristanak i isključivo za sopstvenu privatnu upotrebu ne bi trebalo kriminalizovati. Treba stvoriti kanale prilagođene deci kako bi se deci omogućilo da bezbedno traže savet i pomoć kada je u pitanju sopstveni seksualno eksplicitni sadržaj.

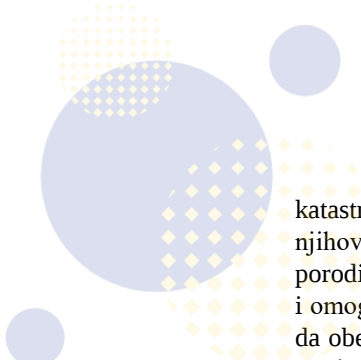
119. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da se digitalne tehnologije, nadzorni mehanizmi, poput softvera za prepoznavanje lica, kao i profilisanje rizika, koji se koriste u prevenciji, istrazi i gonjenju zločina ne koriste za nepravedno ciljanje dece osumnjičene ili optužene za krivična dela, niti da se koriste na način koji krši njihova prava, posebno njihova prava na privatnost, dostojanstvo i slobodu udruživanja.

120. Komitet prepoznaje da, tamo gde digitalizacija sudskih postupaka ima za posledicu odsustvo ličnog kontakta sa decom, to može imati negativan uticaj na rehabilitacione i restorativne mere pravde, koje se grade kroz razvoj odnosa sa detetom. U takvim slučajevima, a takođe i tamo gde su deca lišena slobode, države ugovornice treba da obezbede lične kontakte kako bi se deci olakšala mogućnost smislenog stupanja u kontakt sa sudovima i učestvovanja u sopstvenoj rehabilitaciji.

C. Zaštita dece u oružanom sukobu, dece migranata i dece u drugim osetljivim situacijama

121. Digitalno okruženje može deci koja žive u osetljivim situacijama, uključujući decu u oružanom sukobu, interno raseljenu decu, decu migrante, decu koja traže azil i izbeglice, decu bez pratnje, decu prepuštenu ulici i decu pogođenu prirodnim

⁵⁷Opšti komentar br. 16 (2013), para. 37.

katastrofama, omogućiti pristup informacija od životnog značaja, koje su ključne za njihovu zaštitu. Digitalno okruženje im takođe može omogućiti da održavaju kontakt sa porodicama, omogućiti im pristup obrazovanju, zdravstvu i drugim osnovnim uslugama i omogućiti im da dobiju hranu i sigurno sklonište. Države ugovornice treba takvoj deci da obezbede siguran, bezbedan, privatan i koristan pristup u digitalno okruženje i da ih zaštite od svih oblika nasilja, eksploatacije i zloupotrebe.

122. Države ugovornice treba da osiguraju da se deca kroz digitalno okruženje regrutuju i ne koriste u sukobima, uključujući oružane sukobe. To uključuje sprečavanje, kriminalizovanje i sankcionisanje različitih oblika uspostavljanja i negovanja odnosa deca uz pomoć tehnologije, na primer, korišćenjem platformi za društvene mreže ili usluga časkanja u okviru igara na mreži.

XIII. Međunarodna i regionalna saradnja

123. Prekogranična i transnacionalna priroda digitalnog okruženja zahteva snažnu međunarodnu i regionalnu saradnju, kako bi se osiguralo da sve zainteresovane strane, uključujući države, preduzeća i druge aktere, efikasno poštuju, štite i ispunjavaju prava deteta u odnosu na digitalno okruženje. Stoga je od vitalne važnosti da države ugovornice sarađuju bilateralno i multilateralno sa nacionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama, agencijama Ujedinjenih nacija, preduzećima i organizacijama specijalizovanim za zaštitu dece i ljudska prava u vezi sa digitalnim okruženjem.

124. Države ugovornice treba da promovišu i doprinose međunarodnoj i regionalnoj razmeni stručnosti i dobrih praksi i uspostave i promovišu izgradnju kapaciteta, resurse, standarde, propise i zaštitu preko nacionalnih granica, koji omogućavaju ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju od strane svih država. One treba da podstiču formulisane zajedničke definicije onoga što predstavlja zločin u digitalnom okruženju, uzajamnu pravnu pomoć i zajedničko prikupljanje i razmenu dokaza.

XIV. Širenje informacija

125. Države ugovornice treba da osiguraju da se ovaj opšti komentar što više širi, što uključuj i upotrebu digitalnih tehnologija, do svih relevantnih zainteresovanih strana, posebno parlamenata i državnih vlasti, uključujući one odgovorne za međusektorsku i sektorsku digitalnu transformaciju, kao i do pripadnika pravosuđa, poslovnih preduzeća, medija, civilnog društva i šire javnosti, prosvetnih radnika i dece, i da bude dostupan u više formata i na više jezika, uključujući i verzije prilagođene uzrastu.

Napomena: Ovaj vodič namenjen je lakšem razumevanju **Opšteg komentara br. 25 (2021) Komiteta za prava deteta Ujedinjenih nacija o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem**. Ne predstavlja zvaničan prevod niti tumačenje Komiteta, već pomoć čitaocima da lakše prate sadržaj i razumeju ključne poruke ovog dokumenta. Za potpuno razumevanje preporučuje se čitanje izvornog teksta Opšteg komentara.

Izvor:

United Nations, Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment*, CRC/C/GC/25, 2 March 2021.

Originalni tekst dostupan je u zvaničnoj bazi dokumenata Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR):

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F25&Lang=en

Prevod, stručnu redakciju i tumačenje Opšteg komentara pripremila je prof. dr Nevena Vučković Šahović, jedna od najistaknutijih stručnjakinja za prava deteta u regionu i bivša članica Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta. Zahvaljujući njenom dugogodišnjem radu u međunarodnom sistemu zaštite prava deteta, ovo izdanje predstavlja pouzdan i terminološki usklađen izvor za razumevanje i primenu međunarodnih standarda u domaćem kontekstu.

**Ovaj materijal objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovoran je isključivo Užički centar za prava deteta i on nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.*